

Ivan DUMINICA

„MONOGRAFIILE” COMUNELOR PLASEI COMRAT, JUDEȚUL TIGHINA, DIN 1943 (II)

Rezumat

„Monografiile” comunelor plasei Comrat, județul Tighina, din 1943 (II)

În articolul de față, în premieră sunt publicate așa-numitele „monografii” ale comunelor plasei Comrat, județul Tighina. Ele au fost alcătuite în anul 1943. Aceste schițe scurte conțin informații de caracter istorico-etnografic referitor la 17 comune ce faceau parte din plasa Comrat: Abaclia, Avdarma, Bașcalia, Beșghioz, Ceadâr-Lunga, Chirsova, Chiriet-Lunga, Cioc-Maidan, Comrat, Dezghingea, Joltai, Gaidar, Ferapontievca, Malu-Mare, Românești, Tomai și Tvardița. Populația majoritară a acestei plase sunt bulgari și găgăuzi.

Cuvinte-cheie: monografiile comunelor, plasa Comrat, bulgari, găgăuzi.

Резюме

Исторические очерки коммун Комратского округа Тигинского уезда 1943 г. (II)

В представленной статье впервые публикуются так называемые «Монографии» (исторические очерки) коммун Комратского округа Тигинского уезда. Они были составлены местной администрацией в 1943 г. Эти краткие очерки содержат информацию историко-этнографического характера о 17 коммунах, которые входили в Комратский округ: Абаклия, Авдарма, Башкалия, Бешгиоз, Чадыр-Лунга, Кирсово, Кириет-Лунга, Чок-Майдан, Комрат, Дезгинжа, Джолтай, Гайдар, Ферапонтъевка, Малу-Маре, Ромынешть, Томай и Твардица. В данном округе большинство населения составляли болгары и гагаузы.

Ключевые слова: монографии коммун, Комратский округ, болгары, гагаузы.

Summary

Historical essays of the communes from Comrat county, Tighina district in 1943 (II)

The so-called “Monographs” of the communes from Comrat and Tighina counties are published for the first time in the present article. They were drawn up by the local administration in 1943. These brief essays contain information of the historical and ethnographic nature of about 17 communes that were part of Comrat county: Abaclia, Avdarma, Bashkalia, Ceadir-Lunga, Chirsova, Chiriet-Lunga, Chiok-Maidan, Comrat, Dezghinja, Geoltai, Gaidar, Ferapontyevka, Malu-Mare, Romanesti, Tomai and Tvarditsa. The majority population in this county were Bulgarians and Gagauz.

Key words: monographs of the communes, Comrat county, Bulgarians, Gagauz.

În articolul ce urmează continuăm să publicăm documentul inedit descoperit de noi la Arhiva Națională a Republicii Moldova referitor la așa-numitele „monografii”, sau schițe istorice din anul 1943, ale comunelor ce făceau parte din plasa Comrat, județul Tighina. Menționăm că în partea întâi a articolului nostru, publicat în ediția anterioară a Revistei de Etnologie și Culturologie, am publicat „monografiile” comunelor Abaclia, Avdarma, Bașcalia, Beșghioz, Ceadâr-Lunga, Chirsova, Chiriet-Lunga, Cioc-Maidan, Comrat, Dezghingea, Joltai, Gaidar [3, p. 68-78]. Partea a doua a articolului nostru cuprinde informații cu caracter istorico-etnografic referitor la trecutul unor așa localități ca: Ferapontievca, Malu-Mare, Românești, Tomai și Tvardița. La sfârșit am publicat și o descriere a găgăuzilor, pe care a făcut-o Dumitru Rusu, prim-pretorul plasei Comrat.

Anexă

XIII. Feraponteanca

Comuna a fost înființată în anul 1784, dându-se denumirea de Feraponteanca, după ziua de 27 mai – „Sf. Ferapont”, zi în care s-a înființat.

Locuitorii sunt în majoritate ucraineni, iar în anul 1833, generalul rus Inzov a instalat a[ic]i câțiva coloniști maloruși. După anul 1918, după dezrobirea Basarabiei, cu timpul în comună s-au așezat 4 familii de locuitori de origină etnică română. Numărul locuitorilor de origină etnică româ[nă] este astăzi de 42.

Toți locuitorii sunt de religie creștină ortodoxă. În anul 1862 a fost construită din piatră biserica „Sf. Ioan Teologul”. În comună mai este o școală primară construită în anul 1870, precum și o cooperativă, înființată în anul 1920, iar Căminul Cultural „Mihail Eminescu” a fost înființat în anul 1937.

Celelalte naționalități în comună sunt:

Ucraineni – 1466

Ruși – 2

Țigani – 10.

Locuitorii, în mare parte, vorbesc românește, dar și limba ucraineană, mai ales cei bătrâni. Viața din familie, din punct de vedere moral și religios, este multumitoare.

XIV. Malu-Mare

Comuna ia ființă în anul 1815. Este întemeiată de coloniști germani, aduși din regiunea Vitemberg. Este așezată în partea de sud a plasei la limita județelor Chilia Nouă și Ismail.

La înființare, satul purta numele de Chirghiz, de unde a rămas și numele pârâului ce trece prin acest sat, zicându-i și Chirghiz-Chitani¹. Din anul 1910 până în anul 1930 purta numele de Malo-Iaroslav I², iar de la 1930 a luat numele de Malu-Mare.

În anul 1864 s-a înființat o școală și biserică luterană, iar în anul 1880 s-a construit localul de primărie. În anul 1872 s-a înființat o moară cu abur de către familia Maer, iar în anul 1920 i s-a pus un motor diesel și valțuri care funcționează și în prezent.

Întreaga comună a fost locuită de germani până în toamna anului 1940, când toți s-au repatriat în Germania. În prezent, în comună sunt: români – 16, dintre care 4 funcționari, bulgari – 6, găgăuzi – 8 și 989 polonezi aduși de soviete în anul 1941 din Polonia. Populația poloneză, fiind dintr-o regiune muntoasă, nu se aclimatizează acestei regiuni, nefiind obișnuiți cu munca agricolă. Situația lor materială este foarte precară. Sunt liniștiți și se ocupă mai mult cu munca manuală. Populația aceasta adusă sub bolșevici urmează a fi trimisă la urma lor, iar comuna colonizată cu elemente românești.

În această comună, statul posedă 3250 ha teren arabil, case cu care se vor împroprietări coloniștii români.

XV. Românești

Regiunea Românești – Basarabeasca este unul din cele mai cunoscute centre din sudul Basarabiei. Importanța o are din punct de vedere geografic, fiind așezat cu gara la cel mai important nod de cale ferată din Basarabia.

Populația, în majoritate români-moldoveni, care vorbesc o limbă absolut asemănătoare cu limba locuitorilor din Moldova, este amestecată cu ruși, ucraineni, bulgari și găgăuzi, care la rândul lor vorbesc românește.

Înainte de 27 iunie 1940, în comuna Românești erau 40–50 familii de nemți, buni gospodari agricoli și neîntrețuți meseriași. Odată cu cedarea Basarabiei, germanii s-au repatriat în Reich. Populația românească era în strânse legături cu germanii din aceste regiuni. Ocupația principală a tuturor locuitorilor este agricultura.

Regiunea localității Românești intră în stepa Bugeacului. Aceasta reiese și din situația pe care o crează timpul, cu toate caracteristicile sale, secetă întreaga vară, și timp ploios, toamna și primăvara. Anii de secetă variază. Când se întâmplă ca în lunile iunie și iulie să plouă, în această regiune este o recoltă admirabilă. Pământul arabil, în majoritate cernoziom, produce în anii buni până la 2500 kg grâu la ha.

Satul Românești propriu-zis a luat naștere odată cu construirea căii ferate Tighina–Galați, pe la 1870. Pe atunci mai erau câteva așezări omenești pe moșia unui boier moldovean, anume Ghimișliev. Evreii au exploatat situația, întemeind aici un centru comercial.

Organizarea administrativă rusească nu admitea ca într-un sat să fie mai mult de două prăvălii, dacă nu era biserică. Pentru ca să se poată deschide un număr mai mare de prăvălii, precum și pentru a se putea organiza un bâlci³ săptămânal, trebuia să fie în localitate o biserică creștină ortodoxă. La construcția bisericii noastre au luat parte bănește și evreii, aceasta pentru a putea deschide comerț mai mare. Comerțul a luat un mare avânt, mai cu seamă că rețeaua de căi ferate s-a înmulțit, gara ajungând un nod a 5 căi ferate.

Înainte de cedarea Basarabiei, din Românești se exportau 20–30 vagoane de cereale, 1–2 vagoane de ouă, aproape zilnic. Comerțul era în floare. În localitate era o fabrică de spirt, o moară permanentă și o centrală electrică.

Târgul Românești avea bâlci săptămânal, dând un venit mare anual. La acest târg săptămânal, pe vremuri bune veneau negustori din toată Basarabia, de unde se cumpărau vite, alimente, cereale etc.

Toată populația de muncitori la căile ferate – 2–3 mii de suflete, se alimentează cu toate cele trebuincioase din acest târg. În prezent avem următoarea populație în Românești: români – 1157, ruși – 397, ucraineni – 134, bulgari – 202, găgăuzi – 162, polonezi – 23, cehi – 10, sârbi – 3, greci – 2, estoni – 1, unguri – 6, slav – 1.

Pentru culturalizarea maselor avem două cămine culturale. Unul în localitate și altul la CFR⁴. Flăcăii fac hore în zile de sărbători și duminică. Nu avem un port național specific, îmbrăcămintea tuturor se lucrează în casă de către gospodine. Oamenii sunt în bună stare.

XVI. Tomai

Comuna Tomai ia ființă în jurul anului 1817, fiind colonizată cu populație de origine găgăuză, venită de prin părțile Varnei, din Bulgaria. Populația este adusă aici pentru a umple golurile rămase în urma retragerii elementului românesc, spre nord, care nu a putut suporta jugul tătarilor ce stăpâneau sudul Basarabiei – Bugeacul.

Primele date asupra situației le avem din 1820, în care se arată că populația satului se compune din 482 familii, toți găgăuzi. Ulterior s-au așezat în comună câteva familii de români, veniți de prin comunele din jud. Cahul, astăzi numărul lor este de 70 suflete.

În prezent populația comunei este de 4495 suflete, repartizate pe naționalități, ce prezintă astfel: români – 70, găgăuzi – 4297, ruși – 77, bulgari – 34, țigani – 24, ucraineni – 3. Toți locuitorii sunt creștini ortodocși.

Comuna are biserică din piatră, clădită în jurul anului 1864. Comuna are trei localuri de școli primare și un local propriu de primărie.

Locuitorii sunt pașnici și frecventează regulat biserica. Sectanți nu sunt în comună. Locuitorii

duc o viață patriarhală. Ocupația de căpetenie este agricultura și creșterea vitelor. Bărbatul este capul familiei și susținătorul ei. Rolul femeii este de mică importanță. Ea e supusă în totul bărbatului, se ocupă cu creșterea copiilor, gospodăria casnică și nu apare în viața publică. Elemente de folclor nu există aproape deloc. Folclorul lor e tot atât de sărac ca și vocabularul lor. Limbă literară nu au. Cântecelul poporane sunt împrumutate de la popoare cu care au conviețuit, de la români și bulgari.

XVII. Tvardița

Comuna este înființată între anii 1828–1830. Este așezată pe o vale ce vine dinspre comuna Chiriet-Lunga și prin care curge pârâul Chirghiz-Chitai, care se varsă în lacul Chitai. Comuna este așezată pe ambele părți ale acestui pârâu pe o lungime de 5 km.

Primii locuitori care au pus temelia comunei sunt aduși sub împărăteasa Rusiei Ecaterina, din sudul Bulgariei, pentru a coloniza aceste părți ale Bugeacului, care rămăseseră depopulate.

Denumirea comunei este luată după satul din sudul Bulgariei, de unde au venit coloniștii și care purta aceeași denumire. Acești coloniști erau toți de origine bulgară și fuseseră aduși de ruși pentru a-i scăpa de persecuțiile ce le îndurau din partea turcilor.

După doi ani de la așezare, locuitorii și-au construit local de primărie în anul 1834, iar în 1840 au pus piatra fundamentală a bisericii, pe care au terminat-o după doi ani, în 1842. Comuna are trei localități de școli primare: prima a fost construită în 1830, celelalte două în 1908. În comună există dispensar și baie comunală. Populația comunei este în număr de 5875 suflete, care repartizați pe origine sunt: români – 30, bulgari – 5815, germani – 4, țigani – 26. Toți locuitorii sunt creștini ortodocși. Populația se ocupă cu agricultura și creșterea vitelor, având o situație materială foarte bună. Locuitorii sunt buni gospodari, foarte muncitori, liniștiți și evlavioși. În viața de familie se conduc după datinile și obiceiurile bulgărești, moștenite de la predecesorii lor. După viața morală severă, poartă respectul bătrânilor și sunt foarte cinstiți.

Am văzut că populația predominantă în plasa sunt găgăuzii și bulgarii. Care este originea găgăuzilor? Până în prezent nu este precis stabilită, unii savanți îi consideră ca descendenți ai cumanilor care se numeau între ei „uzi” sau „guzi”. Alții îi consideră ca bulgari, însă vorbind o limbă foarte apropiată de limba turcă. Asemenea găgăuzi existau în Bulgaria, în partea de sud și în raioanele Varna și Silistra, și de aici ar fi fost colonizați în Bugeac. Părerea dominantă este că găgăuzii se trag dintr-un trib turcesc, care a fost învins și gonit de cumani din Bugeac și s-au refugiat în Dobrogea și Bulgaria. Aici s-au creștinat întemeind un stat cu capitala la Cavarna. Un conducător al lor a fost acel Dobrotici⁵, de la care se trage numele Dobrogei.

Statul găgăuzilor n-a durat decât vreo două veacuri, fiind prefăcut în pašalâc turcesc, odată cu întreaga Bulgaria, de Baiazid⁶ la 1383⁷. Acest popor a primit credința creștină de la bulgari. Izbucnind războaiele ruso-turce, găgăuzii începură să se împrăștie prin ținuturile vecine, trecând și în Basarabia, unde ocupau locurile părăsite de tătari. Astfel se explică că ei au venit în aceleași timpuri cu bulgarii. Motivul care i-a determinat să vină în Bugeac a fost fuga de prigonirile turcilor, ei fiind creștini.

Acești locuitori se deosebesc de celelalte neamuri prin limba lor, care se aseamănă cu cea turcă, și prin religia lor creștină. Din viața lor de nomazi le-a rămas dragostea de cai și răzburările de a da foc casei sau stogului de fân al dușmanului.

Creștinismul lor are o înrăurire mahomedană: Hagealâcul, care nu există la ceilalți creștini – găgăuzii se duc, ca și turcii, măcar o dată în viață la locurile sfinte, dacă nu la Ierusalim, cel puțin la Muntele Athos. Pe vremuri când nu exista trenul, se întovărășeau în grup de câte 40–50 căruțe și plecau astfel la locurile sfinte, după ce mai întâi se făcea Sveștania⁸ la biserică, pentru cei ce plecau.

Viața de familie a găgăuzilor este una patriarhală. Ea decurge în căminul familial, fără a se manifesta în public. Bărbatul este capul familiei, susținătorul și stăpânul casei. El are grija casei: vinde, cumpără tot ce-i necesar în gospodărie. Rolul femeii apare șters. Ea e supusă în totul bărbatului, căruia îi datorește respectul. Dar nu numai față de soțul său femeia poartă respect, ci în general față de orice bărbat. Aceasta se observă în viața satului. Atunci când o femeie se află în drum, nu trece calea bărbatului, ci îl așteaptă să treacă el înainte, chiar dacă se află la o distanță destul de apreciabilă.

Starea culturală a găgăuzilor este înapoiată, fiind lipsiți de cultură proprie și trăind sub dominația altor națiuni, găgăuzii au izbutit să-și creeze o cultură proprie. Producțiunile lor culturale, o serie de cântece cu caracter liric, basme cu conținut și expresiuni vulgare, proverbe și zicători, iată tot ce au ei ca literatură. Această literatură populară trece din generație în generație. Găgăuzii sunt nevoiți a îmbrățișa cultura poporului sub care trăiesc.

Folclorul lor este deci foarte sărac după cum sărac le este și vocabularul. Iar limbă literară nu au. Toate cântecelul sunt împrumutate de la popoarele cu care au fost în contact. Ei au adoptat și primit folclorul românesc. Se observă că, chiar la nunțile lor, orațiile⁹ și cântările se cântă în românește. Nici dansuri proprii nu au. Ei tot așa de bine joacă sârba, hora, alunelul și altele asemănătoare. Colindele lor sunt aproape toate românești. Este interesant că, încă înainte de 1918, se învățau colinde în limba română.

Totuși, în puținele lor elemente de folclor se observă și mai ales la cântece o melodie tristă și monotonă, asemănătoare cântecelor orientale, în care-și cân-

tă amarul pribegiei și prigoanei din partea turcilor.

PRIM-PRETOR,
D. RUSU [semnătura]

[Sursa: 1, ff. 620-624].

* *La transcrierea documentului au fost păstrate particularitățile limbii documentului, nealterându-se modul de exprimare. Conținutul este publicat integral, fără prescurtări.*

Note

¹ Râul Chirghiz-Chitai.

² Satul Maloiaroslaveț I.

³ Bâlci – târg mare ce se făcea la epoci fixe, și mai ales la sărbători [2, p. 150].

⁴ CFR – Căile Ferate Române.

⁵ Dobrotici – a fost conducător bulgar (cu titlu de despot) al Țării Carvunei în perioada anilor 1347–1386. El a cucerit Dobrogea până la gurile Dunării. Țaratul lui includea 5 orașe mari, 30 de cetăți și câteva zeci de sate și mănăstirii. A mutat capitala țării din Karvuna la Caliacra. Emite monedă proprie. În 1337 a avut o flotă maritimă pe Marea Neagră. Ultimele mențiuni despre Dobrotici se întâlnesc în documentele din 1385 [4, p. 93, 100, 269].

⁶ Baiazid I (1354–1403), sultan al Imperiului Otoman.

⁷ În contextul dat, tindem că în document este strecurată o greșeală, pentru că Baiazid I în 1383 încă nu era sultan și ca urmare nu a putut să cucerească Dobrogea. Mai veridică pare a fi data legată de 1393, atunci când sudul Dobrogei a fost cucerit de otomani în frunte cu sultanul Baiazid I. De asemenea, atunci a căzut și orașul Târnovo, capitala celui de al doilea țarat bulgar [4, p. 197].

⁸ Sveștanie – sfințirea mică a apei la anumite ocaziuni (în odaia unui bolnav, la inaugurarea unei case, la deschiderea unei școli etc.) [2, p. 1142].

⁹ Orație – cuvântare în versuri pe care o ține colăcerul la ospățul de la nuntă [2, p. 872].

Referințe bibliografice

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 112, inventarul 1, dosarul 1616.
2. Candrea I.-A. Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”. București: Editura „Cartea Românească”, 1931.
3. Duminica Iv. „Monografiile” comunelor plasei Comrat, județul Tighina, din 1943 (I). In: Revista de Etnologie și Culturologie. Vol. XX. Chișinău, 2016.
4. Атанасов Г. Добруджанското деспотство. София: Фабер, 2009.

References

1. Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul 112, inventarul 1, dosarul 1616.
2. Candrea I.-A. Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”. București: Editura „Cartea Românească”, 1931.
3. Duminica Iv. „Monografiile” comunelor plasei Comrat, județul Tighina, din 1943 (I). In: Revista de Etnologie și Culturologie. Vol. XX. Chișinău, 2016.
4. Atanasov G. Dobrudzhanskoto despotstvo. Sofija: Faber, 2009.

Ivan Duminica (Chișinău, Republica Moldova).

Doctor în istorie, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Științe a Moldovei.

Иван Думиника (Кишинев, Республика Молдова). Доктор истории, Центр этнологии, Институт культурного наследия Академии наук Молдовы.

Ivan Duminica (Chisinau, Republic of Moldova).

PhD in History, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage of the Academy of Sciences of Moldova.